

2022-10-01

Socialdepartementet

Remissyttrande över Ds 2022:9 – *Ett utvidgat utreseförbud för barn*

RFSL, Riksförbundet för homosexuellas, bisexuellas, transpersoners, queeras och intersexpersoners rättigheter, har beretts tillfälle att yttra sig över Ds 2022:9 - *Ett utvidgat utreseförbud för barn*. Vi lämnar härmed följande synpunkter på promemorians förslag samt redovisar vår syn på den närliggande frågan kriminalisering av omvändelseförsök.

Sammanfattning av RFSL:s synpunkter

- RFSL tillstyrker att möjligheten att besluta om utreseförbud för barn utvidgas och utformas på det generella sätt som föreslås, vilket möjliggör att beslut om utreseförbud kan fattas om det finns en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas vid utlandsvistelse på grund av i lagförslaget uppräknade omständigheter.
- RFSL välkomnar förslaget om genomförande av en kunskapshöjande insats gentemot de aktörer, främst socialtjänsten, som ska tillämpa lagstiftningen och vill framhålla att det är viktigt att sådana kunskapshöjande insatser både har ett hbtq-perspektiv och ett antirasistiskt perspektiv.
- RFSL tillstyrker att straffansvaret för egenmäktighet med barn även ska omfatta fall där ett barn under 15 år förs bort eller undanhålls i syfte att hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU verkställs.
- RFSL väljer att inte ta ställning var för sig till de förslag på åtgärder som syftar till att utreseförbud ska kunna upprätthållas på ett effektivt sätt.

RFSL om omvändelseförsök av hbtq-personer

Omvändelseförsök, eller omvändelseterapi, är när någon genom tvång eller påtryckningar uppmanas ändra sin sexuella läggning, sin könsidentitet eller sina könsuttryck. Omvändelseförsök kan leda till såväl fysiska som psykiska skador och FN har likställt omvändelseterapi med tortyr. RFSL har länge tagit del av berättelser om omvändelseförsök

från både unga och vuxna hbtq-personer. RFSL Stödmottagning ger samtalsstöd till ett flertal personer varje år som lider av att ha utsatts, eller som lever under hot att utsättas, för omvändelseförsök. De vanligaste erfarenheterna handlar om påtryckningar för att hindra någon att vara öppen med sin sexualitet eller könsidentitet eller att bli utesluten ur gemenskapen. Det förekommer även försök att ”bota”, t.ex. genom att personen blir tvingad att gå till en psykolog, läkare eller religiös ledare. En del blir utsatta för hot, våld och sexuella övergrepp. Många av de hbtq-personer som utsatts för omvändelseförsök lider av ångestproblematik, rädsla, skamkänslor och internaliserad negativitet gentemot hbtq-personer.

Uppfostringsresor till utlandet för att där utsätta en hbtq-person för behandling som syftar till att personen ska ändra sin sexuella läggning eller sin könsidentitet förekommer. RFSL välkomnar att lagförslaget i denna promemoria om en utvidgad möjlighet till utreseförbud för barn kommer att, om det genomförs, kunna användas för att förhindra att omvändelseförsök riktade mot barn genomförs i utlandet. Enligt en nyligen publicerad rapport från MUCF, som det hänvisas till i promemorian, har 18 procent av unga hbtq-personer upplevt att någon försökt att påverka deras sexuella läggning, könsidentitet eller könsuttryck. 5 procent har blivit utsatta för allvarigare försök till omvändelse.

De olika slags handlingar personer utsatta för omvändelseförsök tvingas utstå är i många fall idag inte i sig olagliga. RFSL förordar att lagstiftaren tar ett samlat grepp om frågan och inför särskild lagstiftning som kriminaliserar omvändelseförsök som personer blir utsatta för mot sin egen vilja. RFSL välkomnar därför att regeringen under sommaren gav en utredning i uppdrag att se över det straffrättsliga skyddet mot omvändelseförsök och förutsätter att denna utredning återkommer med lagförslag som ger ett utökat skydd för både barn och vuxna mot att utsättas för olika former av omvändelseförsök.

Lagförslagen i promemorian

Idag finns möjlighet att besluta om utreseförbud för någon under 18 år som löper en påtaglig risk att föras utomlands eller lämna Sverige i syfte att ingå äktenskap eller en äktenskapsliknande förbindelse, eller könsstympas. Enligt promemorian har de nuvarande reglerna, som varit i kraft sedan 1 juli 2020, fungerat ”förhållandevis väl” på så sätt att de utnyttjats av landets socialnämnder för att fatta beslut om utreseförbud och därmed utgör ett skydd för ett visst antal barn som annars hade kunnat lida betydande skada genom att bli bortgifta eller könsstympade.

I promemorian föreslås:

- att möjligheten att besluta om utreseförbud för barn ska utvidgas och utformas på ett generellt sätt som tar sikte på om en påtaglig risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas på grund av

- 1) “fysisk eller psykisk misshandel, otillbörligt utnyttjande, brister i omsorgen eller något annat förhållande i boendemiljön under utlandsvistelsen”, eller
- 2) “den unges missbruk av beroendeframkallande medel, brottsliga verksamhet eller något annat socialt nedbrytande beteende under utlandsvistelsen”.

Det framhålls att samma omständigheter hade kunnat ligga till grund för ett beslut om vård av barnet enligt LVU och att denna utformning gör att det i vissa fall går att välja den mindre ingripande åtgärden utreseförbud för att skydda barn från att lida skada vid risk för påtvingade utlandsvistelser. Även om lagförslaget i stor utsträckning tar sikte på att skydda barn som skulle löpa betydande risk för att utomlands utsättas för olika slags hedersrelaterat våld och förtryck, där omvändelseförsök av hbtq-personer är ett exempel på sådant psykiskt våld, så blir det också tillämpligt mer generellt i fall där barn löper betydande risk att utsättas för behandling som skadar deras hälsa eller utveckling om de förs utomlands.

RFSL tillstyrker denna utformning av ett utvidgat reseförbud och menar att det är väl avvägt. Att det krävs att det föreligger en "påtaglig risk" för skada på hälsa eller utveckling gör att en risk för missbruk av möjligheten att besluta om utreseförbud motverkas. Utreseförbud bör endast användas när risken är överhängande, dvs. påtaglig, att barn annars, under en utlandsvistelse, utsätts för olika slags hedersrelaterat våld och förtryck eller löper annan betydande risk att lida skada. Utreseförbud bör inte kunna användas i något mer allmänt preventivt syfte, vilket hade kunnat bli fallet om enbart "risk" för skada på hälsa eller utveckling skulle anses föreligga, i stället för en "påtaglig risk".

Att det utvidgade reseförbud som föreslås ges en generell utformning, snarare än utformas som en uppräkningslista av olika slags behandlingar, har den betydande fördelen att socialnämnden inte förhindras från att fatta beslut om utreseförbud i fall där det rör sig om en specifik behandling som inte finns medtagen i den lagparagraf där ett förbud regleras. Att lagen, om lagförslaget genomförs, skulle tillåta utreseförbud under en lång rad fler specifika omständigheter kommer samtidigt att ställa stora krav på de som ska tillämpa lagen att inte missbruka den och att tillämpa den på samma sätt oavsett skilda omständigheter när det gäller utsatta barns etnicitet och religiösa bakgrund. Att utreseförbudet, jämfört med idag, kommer att kunna tillämpas under betydligt fler specifika omständigheter är i sig något som ökar risken för missbruk, vilket är något som behöver vägas mot det utökade skydd av barn som lever under utsatta omständigheter som utvidgningen av tillämpningen medför. RFSL menar att det senare intresset, ett utökat skydd för enskilda barn mot att föras utomlands och lida stor skada, väger tyngre.

RFSL välkomnat att utredningen föreslår att en kunskapshöjande insats gentemot de aktörer, främst socialtjänsten, som ska tillämpa lagstiftningen genomförs och instämmer i vad som anförs (s. 208) att "det är av stor vikt att aktörerna på området är väl förtrodda med sådana omständigheter som typiskt sett ger anledning till oro för att ett barn riskerar att utsättas för en skadlig utlandsvistelse". RFSL vill framföra att det är viktigt att sådana kunskapshöjande insatser både har ett hbtq-perspektiv och ett antirasistiskt perspektiv. Detta så att dels barns ökade utsatthet när de inte passar in i heteronormen eller cis-normen uppmärksammas och tas på allvar och att dels beslutsfattare ges stärkt kompetens att kunna uppfatta när barn utsätts för förtryck och våld i en hederskontext, eller i ett annat slags utsatt sammanhang, oavsett barnets vårdnadshavares etnicitet eller religion.

I promemorian föreslås också:

- att straffansvaret för egenmäktighet med barn även ska omfatta fall där ett barn under 15 år förs bort eller undanhålls i syfte att hindra att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU verkställs.

RFSL tillstyrker förslaget att göra det straffbart att föra bort ett barn för att undvika att ett beslut om vård eller omedelbart omhändertagande enligt LVU ska kunna verkställas. Att ett sådant agerande görs straffbart kan i sig ha en preventiv effekt som gör att färre barn förs bort efter beslut om vård eller omhändertagande enligt LVU, förutom att det är rimligt att det blir straffbart att agera på ett sätt som gör att vård eller omhändertagande inte kan verkställas.

I övrigt lämnas det i promemorian förslag på åtgärder som syftar till att utreseförbud ska kunna upprätthållas på ett effektivt sätt, bl.a. att personer med utreseförbud även ska finnas i Polismyndighetens efterlysningsregister. RFSL väljer att inte ta ställning var för sig till dessa förslag på hur beslutade utreseförbud ska kunna upprätthållas mer effektivt. RFSL vill dock understryka att det är av central betydelse att det finns relevanta befogenheter inom myndigheter för att kunna se till att utreseförbud efterlevs. Detta så att barn inte, trots ett beslut om utreseförbud, ändå kan föras utomlands utan att det krävs betydande resurser och ansträngningar för att genomföra detta.

Trifa Shakely
Förbundsordförande

Peter Sidlund Ponkala
Vice förbundsordförande

Lars Jonsson
Sakkunnig redaktör